

СВЕТОВНОТО ЛИТЕРАТУРНО НАСЛЕДСТВО И СОЦИАЛИСТИЧЕСКОТО ОБЩЕСТВО

Международна творческа среща в Централния институт за литературна история при Германската академия на науките в Берлин

За Централния институт за литературна история при Германската академия на науките в Берлин стана вече традиция да провежда ежегодни разширени съвещания, на които заедно с други литературоведи от ГДР, историци и културни дейци да обсъжда своите трудове. Съвещанието, състояло се от 8 до 12 май 1972 г. (на тема „Световното литературно наследство и социалистическото общество“), заема особено място в тази поредица от творчески срещи не само защото на него се направи равностойна на постигнатото през целия пръв етап от работата на института, започнал през 1969 г., когато той се създаде, но и защото в него участваха голям брой чуждестранни учени, които взеха отношение към редица важни теоретически и методологически въпроси от общ интерес, тясно свързани със следващия етап в научната дейност на института. На поканата на ръководството на Централния институт се отзоваха повече от 40 изтъкнати литературоведи от академичните литературни институти на Съветския съюз, Чехословакия, Полша, България и Унгария, както и двама френски учени, членове на Френската комунистическа партия. Така съвещанието придоби характер на международен форум на марксистко-ленинската литературоведческа мисъл.

Четири колективни труда, изработени от сътрудниците на Централния институт в периода от 1969 г. насам, доставиха конкретен материал за различни литературни епохи и от различни национални литератури за разискването на основни проблеми на съхраняването и оползотворяването на хуманистическото и социалистическото литературно наследство. При това главното внимание бе насочено към обсъждането на диалектиката от актуалност и историзъм, от традиция и новаторство, на отношението между традиция и световния революционен процес. Генералният методологически въпрос: как литературоведите би трябвало да разкрият хуманистическото и социалистическото литературно наследство, че то да въздейства върху читателите от развитото социалистическо общество с цялата си непосредственост и свежест, как традицията да се превърне в неизчерпаем извор за понататъшното развитие на социалистическото изкуство, бе залегнал в основата на главния доклад „За смисъла на традицията в световния революционен процес. Отношението на Брехт към традицията“, изнесен при откриването на съвещанието от акад. проф. Вернер Митенцвай, директор на Централния

институт за литературна история. Той изтъкна, че при определянето на отношението към традицията и при оценка на литературното наследство трябва да се изхожда винаги от конкретното, от реалния исторически процес и от равнището на формиране на социалистическото съзнание. Затова литературоведите трябва да подлагат непрекъснато на проверка своята досегашна методология. И другите доклади, изнесени на първия ден на съвещанието — „Главни линии на литературоведческите изследвания в Съветския съюз“ от акад. проф. М. Храпченко и „Национални традиции. Новаторство и социалистическа синтеза в лириката. Атила Йожеф и неговото влияние над съвременната унгарска лирика“ от акад. проф. М. Саболчи, — третираха проблемите на литературното наследство в тясна връзка с актуалните въпроси на марксистко-ленинското литературознание. Оживена дискусия по поставените в тези доклади основни въпроси, илюстрирани чрез конкретни примери, се разгърна през следващите дни на съвещанието в секциите, в които се разискваха отделните трудове.

В секцията, в която бе обсъден трудът „Френско просвещение“, в центъра на дискусията бе поставен въпросът за значението на френската литература от XVIII в., за днешното социалистическо общество. Френското просвещение се разглежда в труда като идеологически израз на процеса на разпадане на феодалното съловно общество и на постепенното завземане на политическата власт от буржоазията на базата на разгръщаните се капиталистически производствени форми. Затова и цялата литература на Просвещението се явява като носител на ново светосъещане, на нова представа за света и човека. В стремежа си да обхване и отрази промените през XVIII в. и свързаните с тях класови противоречия Просвещението преодолява метафизичното и теологично светоразбиране и подготвя с това политическата еманципация на третото съсловие. Така то допринася за историческия прогрес. Авторите на труда са си поставили за задача да разкрият диалектиката от буржоазни класови интереси и всеобща човешка репрезентативност в различните области на просвещенското светоразбиране и оттук да отговорят на въпроса, защо и по какъв начин Просвещението е запазило своето значение и след възникването на класовите противоречия между буржоазията и пролетариата чак до днес.

На обсъждането на труда с интерес бе изслушано изказването на проф. Р. Десне (Франция), който заяви, че изтъкването на революционната страна на Френското просвещение е важен момент в борбата срещу буржоазната научна традиция във френските университети и че френските комунисти следят с внимание и използват в тази борба и изследванията на литературоведите от ГДР в тази област.

В другите изказвания се посочи значението на Френското просвещение за литературата от периода „Шурм унд Дранг“ и за класическата немска литература, като се подчерта, че тези етапи в развитието на немската литература не биха могли да бъдат разглеждани и разбрани, без да се отчетат революционните идеи и последици от Френското просвещение. Във връзка с това проф. Талхайм (ГДР) изтъкна необходимостта от тясно интердисциплинарно сътрудничество между изследователите на Просвещението и на немската класика.

„Ролата на светската литература за възникването и развитието на социалистическия образ на човека в световен мащаб“ и „Етапи на развитие на социалистическия образ на човека в литературите на европейски социалистически страни“ — два концепционно тясно свързани помежду си труда, бяха предмет на най-оживени разисквания в друга секция на съвещанието, където особено активно участие взеха чуждестранните учени.

Първият труд представлява пионерски опит на славистите в ГДР да очертаят ролята на светската литература като ядро на световната социалистическа литература под аспекта на нейното най-голямо новаторство — изобразяването на социалистическия човек. При това авторите изхождат от положението, че по-нататъшното духовно и морално израстване на човека в развитото социалистическо общество е тясно свързано с качествено новите черти на ръководната роля на работническата класа. От друга страна, представяйки възникването и развитието на социалистическия образ на човека в светската литература, който е противопоставен на разрушението на човешкия образ в литературата на капиталистическия свят, авторите водят индиректна полемика с буржоазните и ревизионистични изопачавания на постиженията на светската литература в световен мащаб и на нейното отношение към руското класическо литературно наследство. В противовес на буржоазната концепция за уж вечната и неизменна същност на човека авторите са анализирали неговото превръщане в съзнателен исторически субект, който е поръчител, предмет на изобразяване и адресат на светската литература.

В труда се разглеждат редица проблеми от отделните литературно-исторически етапи, особено връзката между социалистическата революция и новаторската същност на съ-

ветската литература, чийто естетически критерий става революционерът от ленински тип. В него се изследва също как се създават основите на една народна литература на социалистическия реализъм, съотношението на континуитет и дисконтинуитет в изобразяването на човека и на неговото отношение към заобикалящата го действителност във фазата на развито социалистическо общество, задълбочаването на реалния хуманизъм и с това и на социалистическия образ на човека в светската литература след 1945 г. с оглед на нейния многонационален характер и др.

В дискусиата и в представените рецензии литературоведите от други институции и университетите на ГДР (проф. Симонс, проф. Вегнер, д-р А. Клайн, д-р Рьонер и др.) изтъкнаха уместно новаторския характер и естетическото многообразие на светската литература и съгласуваността ѝ с културно-политическите потребности на ГДР. Със задоволство се отбелязва удачното съчетание от информативност и задълбочено разглеждане на теоретични проблеми. Изборът на социалистическия образ на човека като теоретическо и методологическо ядро на труда се оцени като особено подходящ за характеризирание ролята на светската литература за възникването и развитието на социалистическата литература в световен мащаб. Категоричната „социалистически образ на човека“, която включва в себе си не само литературната концепция за човека и обществото, но и новия, социалистически тип писател и читател, като изходна точка на труда се оцени високо и от светските литературоведи (проф. Ломидзе, д-р Боршчуков и др.), които подчертаха, че авторите разглеждат по оригинален и комплексен начин най-актуални въпроси на светското литературно развитие и че трудът им може да се смята за начало на нов етап в русистиката на ГДР. Те одобриха основните политически и идеологически линии на труда и подбора на писатели и произведения през различните литературни етапи. Като едно от големите достойнства на изследването се изтъкна разглеждането на светската литература, съобразено с нейния многонационален характер, което е първо по рода си в поредицата от по-крупни изследвания на славистите в ГДР. На авторите те препоръчаха във фазата на окончателна редакция на труда да задълбочат оценката на специфично естетическите постижения на светската литература и да обърнат по-голямо внимание на противоречията в обществения и литературния процес. Освен това се пожела прецизиране на термина „народна литература на социалистическия реализъм“, както и по-голямо диференциране на често употребяваните, диалектически свързани помежду си понятия „човешки идеал“ и „обществен идеал“.

Другият труд, разискван в тази секция на съвещанието, има също пионерски характер за литературоведението в ГДР. В

него се разглеждат главните линии на развитие на социалистическото схващане за човека и обществото на материал на полската, чешката, словашката, унгарската, българската, румънската и югославската литература за времето от Октомврийската революция до периода на изграждане на социалистическо общество. Централно място в изследването заемат етапите на окончателното формиране на социалистическата литература през 20-те години, нейното разгръщане и качествено израстване през 30-те години и в периода на антифашистката борба, както и процесът на нейното превръщане в господстваща литература след освобождението от фашистко иго. В анализите органически е вплетено влиянието на съветската литература като художествен посредник на световно-историческия импулс на Октомврийската революция и на съветската действителност, докато немското литературно развитие е привлечено като база за сравнение за по-яркото изобразяване на спецификата на разглежданите литератури. Трудът не преследва систематично изследване на отделните национално-литературни процеси, а се стреми да обхване разнообразието на национално-специфичния опит и така да очертае широтата и многообразието на социалистическото литературно развитие. При това компаративистичният аспект на труда позволява такъв анализ на литературните явления с близка структура по отношение на историческата им функция, че националната специфика не се явява като нещо затворено в себе си, а като елемент на социалистическия литературен процес в световен мащаб. Избраните примери от отделните национални литератури не представляват само национално-репрезентативни постижения, а са преди всичко литературни явления, в които намират особено ярък израз проблеми и тенденции, които в по-голяма или по-малка степен са налични и в другите разглеждани литератури. Това придава на избора материал извън парадигматичен характер.

В дискусията трудът намери похвална оценка от всички литературовед-гости от ГДР и от чуждестранните делегати като пръв опит в ГДР за комплексно изследване на основни процеси на литературното развитие на източноевропейските народи през XX в. Плодотворен и в основни линии успешно реализиран бе подходът към представяне на социалистическите литератури не в специални глави за цялостното развитие на всяка национална литература, а във формата на проблемни изследвания върху избран материал от отделните литератури. Компаративистичното разглеждане на националните явления в контекста на световния литературен развой се изтъква като подходящ метод за разкриването на многообразните пътища на възникване и развитие на социалистическите национални литератури като универсален процес и за уясняването на приноса

на всяка отделна национална литература в системата на социалистическите литератури. Въпросите, свързани с генезиса и развитието на социалистическата литература и с ролята на националните традиции, са разглеждани от авторите в тяхната широта, но невинаги с интензивност и изчерпателност, отговаряща на тяхната важност. Така например докато на революционно-романтичната традиция с право е отделено нужното голямо внимание, то значението на критическия реализъм не е показано така обстойно. Той би трябвало да се включи в труда не само като традиция, но и като явление, паралелно на социалистическата литература, което има редица допирни точки с нея. Опитът на авторите за едно по-задълбочено изследване на отношението между социалистическата литература и авангардистките течения се поздравява от повечето участници в дискусията. Важността и актуалността на този опит се базира на факта, че върху приноса на авангардистките течения за развитието на социалистическата литература остри спорове се водят и до днес. За оригинален бе намерен стремежът на авторите да разграничат авангардистките течения от модернизма в края на миналия и началото на този век и да изследват тяхната специфична обществена функция, изхождайки от културните отношения, господстващи в страните от Източна Европа. Редица учени, между които и проф. Д. Ф. Марков (Москва), препоръчаха обаче на авторите да изработят по-прецизно — с оглед на творческата биография на изтъкнати писатели — идеологическата диференцираност на различните крила на авангарда, докато българските делегати на съвещанието, проф. Г. Димов и проф. В. Колески, настояха и за по-голяма предпазливост при обобщенията, свързани с ролята на авангардистките течения въобще, тъй като те не се проявяват във всички страни, за да се избегне надценяването им в процеса на развитие на социалистическата литература. В изказванията си те изтъкнаха като значителен успех специалните глави за творчеството на Хр. Смирненски и П. Пенев и направиха препоръка богатият опит на българската социалистическа и антифашистка литература да се използва още повече, особено във въвеждания и общите глави на изследването. Отговорът на авторския колектив бе решението за включване на още една специална глава в труда преди окончателната му редакция, в която се разглежда творчеството на Вапцаров във връзка със Седмия конгрес на Коминтерна и обединяването на всички прогресивни творчески сили в борбата срещу капитализма и фашизма. Така българската литература напълно ще заеме в труда полагаемото и се място.

Интересни въпроси на отношението между литературна продукция и въздействие на литературното произведение се разискваха в третата секция на съвещанието, къ-

дето бе разгледан трудът „Общество — литература — четене“. Тук авторите са навлезли в една сравнително малко изследвана област от марксистко-ленинското литературознание, чието проучване неизбежно води до полемика с буржоазните теории на литературното реципиране. Така например застъпеността от авторите становище за единство от функция, структура и въздействие на литературното произведение, което би трябвало да намери нужното отражение в теоретическото обхващане на литературно-историческите процеси, както и в методологията на излагане на тези процеси, е противопоставено на все по-засилената тенденция на разглеждане на историята на възникване на едно произведение отделно и независимо от историята на неговото въздействие от страна на буржоазните литературоведи. В противовес на усилията на буржоазното литературознание да абсолютизира или структурната, или функционалната страна на литературата — в резултат на извършеното в капиталистическото общество разделение на литературата на „елитарна“, за ограничен кръг от „познавачи“, и на литература за „обща консумация“ — трудът почива на опита и познанието, че социалистическото общество осигурява такива условия за реципиране на литературата, които премахват базата за такива противоречия.

Въпроси като: как могат по-точно да се определят отношенията между естетическия характер на едно произведение и обществената функция на литературата и от кои фак-

тори зависи въздействието на литературното произведение заема централно място в дискусията, в която между редицата германисти, слависти и романисти от ГДР активно се включиха проф. Храпченко и проф. Г. Бес (Франция).

Съвещанието, организирано от Централния институт за литературна история в Берлин, убеди всички участници отново не само в плодотворността, но и във все по-нарастващата необходимост от тесни международни контакти. Това важи в особена степен при изследването на такива основни въпроси като отношението между общи закономерности и национална специфика в развитието на социалистическата литература. Затова с голямо задоволство бе посрещната инициативата на института-домакин за среща на водачите на делегациите от братските социалистически страни. На тази среща в рамките на съвещанието се обсъдиха редица възможности за преминаване от двустранно към многостранно сътрудничество между академичните литературни институти, за да се постигне по-голяма съгласуваност и ефективност в тяхната дейност. Изхождайки от напредъка на икономическата интеграция, участниците в срещата отчетоха, че е напълно времето за изграждане основите и на научна интеграция между страните от социалистическата общност, важна съставна част на която е литературата и литературоведческата мисъл.

Добри Вучев

ЗАЩИТЕНА КАНДИДАТСКА ДИСЕРТАЦИЯ

МАГДАЛЕНА ШИШКОВА — „В ИДЕЙНИЯ И ХУДОЖЕСТВЕН СВЯТ НА РАНИЯ ДИМИТЪР ТАЛЕВ“

На 29.VI.1972 г. в Института за литература при БАН се състоя публична защита на дисертацията на редовната аспирантка Магдалена Иванова Шишкова на тема: „В идейния и художествен свят на ранния Димитър Талев“ за присъждане на научна степен „кандидат на филологическите науки“.

На защитата присъствуваха членовете на Научния съвет при Института за литература, научни сътрудници от Института за литература и Института по балканистика, преподаватели от СУ „Кл. Охридски“, редактори от издателство „Български писател“, синът на писателя Братислав Талев, граждани.

Научният ръководител проф. Ефрем Карафилов сподели своите впечатления за дисертационния труд и за цялостната работа на Шишкова. Той подчерта, че изгра-

ната тема се натъква на следните сериозни трудности: проследяването на процеса на израстването на един „среден“ писател до равнището на виден представител на нашата култура е проблем, отговорен и задължаващ. В съвременната научноизследователска литература — продължи той — липсват каквито и да е опити за осветляване дейността на Талев преди Девети септември, а онова, което е писано тогава, не е издържано от марксистко-ленинска гледна точка. Дисертантката е проявила голяма самостоятелност, тъй като разгледаният период предлага важни политически проблеми и изисква задълбочен анализ на идейните заблуди и слабости на писателя, налага основно проучване на еволюцията на миросгледа и метода му, която закономерно го довежда до ония художе-